

KLAIDŪS VAIKŠČIOJIMAI PAINIAIS PSICHĖS LABIRINTAIS

Mindaugas Grigaitis

Vilniaus universiteto Kauno humanitarinis fakultetas

Lietuvių filologijos katedra

Muitinės g. 8, Kaunas

El. p. mindaugas_grigaitis@yahoo.com

Rima Pociūtė, *Psichės istorijos: šiuolaikiniai lietuvių rašytojai psichoanalizės kontekste*, Vilnius: Homo liber, 2009, 280 p.

Jacques'as Derrida knygoje *Apie gramatologiją* rašo: „mes šiandien cirkuliuojame tam tikrame psichoanalitinės teorijos paženklintame reikšmių tinkle, net jei jos neįvaldome ir net jei esame tikrai negalėsiantys jos įvaldyti“¹. Sunku būtų nesutikti su šia fraze. Psichoanalitinių reikšmių apykaita pasireiškia bene visada, kai tik bandome ką nors pažinti.

Lietuvos humanitarinių mokslų diskursas, vis dar įstrigęs humanistinio ir posthumanistinio mąstymų sankryžoje, psichoanalizės kaip neišvengiamo šiuolaikiniame filosofiniame diskurse egzistuojančio reikšmių tinklo dar nepripažįsta. Kovoje už literatūros ir kultūros vertybes vis dar stiprus įsitikinimas, kad psichoanalizė yra ne integrali mūsų mąstymo dalis, o tik vienas galimų metodų, kuriam dažnai klijuojama etiketė „labai ribotas“. Lietuvoje galima rasti vos keletą straipsnių, kurių autoriai save

tapatina su psichoanalitine mąstysena. Apie rimtesnes studijas kol kas kalbėti negalėjome.

Būtent todėl naujai ir intriguojančiai atrodo literatūrologės, Carlo Gustavo Jungo pasaulinės analitinės psichologijos asociacijos narės Rimos Pociūtės knyga *Psichės istorijos: šiuolaikiniai lietuvių rašytojai psichoanalizės kontekste*. Bandymai plėsti psichoanalitinės literatūros studijų diskursą Lietuvoje iš tiesų yra sveikintini.

Knygoje, pasitelkiant analitinės psichologijos sąvokas *kolektyvinė sąmonė, archetipas, ego, savastis, individuacija, anima, animus*, analizuojami šiuolaikinės mūsų prozos autoriai. Į analizės akiratį patenka Broniaus Radzevičiaus, Dalios Urnevičiūtės, Danutės Kalinauskaitės, Renatos Šerelytės, Lauros Sintijos Černiauskaitės, Zitos Čepaitės, Jurgos Ivanauskaitės kūriniai.

Autorės metodologinės prieigos nusakomos taip: „Didžiausias su psichologija siejamų meno ir literatūros analizės metodų trūkumas yra tas, kad stokojama supratimo apie individualios psichikos ribas peržengiantį psichikos klodą, vadinamą kolektyvine sąmone <...> meno darbas yra ne menininko asmens neurozės išraiška, o tos už individualios psichikos besidriekiančios objektyvios psichikos (ar kolektyvinės sąmonės) reiškimasis“ (18)². Taigi *Psichės istorijų* analizės tikslas yra tekstuose besiskleidžiančioje asmeninės psichikos dinamikoje aktualizuoti universalius, kolektyvinius vaizdinius.

Kadangi „jungininkai“ šios teorijos oponentų dažnai yra kritikuojami dėl polinkio literatūrą sutraukti į schemas, prisidengiant subtilios kolektyvinės sąmonės energijos nušvitimų paieškomis, įdomu tampa stebėti, ar šios problemos išvengia lietuvių literatūros psichoanalitikė.

Knyga pradeda Radzevičiaus romano *Priešaušrio vieškeliai* analize. Aktualizuojami *vandens* ir *ugnies*, *Dievo Tėvo* ir *Dievo Sūnaus*, *anima*, *animus* archetipų, Ozyrio, Prometėjo mitų, įvairių archajiškų ritualų apraiškos. Labiausiai įtikina *anima* (moteriškojo prado) archetipo analizė (89–124). Tai bene pirmoji tokia *animos* analizė lietuvių literatūrologijoje, išsami tiek teorinio pagrįstumo, tiek praktinio taikymo aspektais.

Nemažai dėmesio skiriama ir rašančio subjekto *ego* individuacijos (autentiško *aš* ieškojimo) analizei. Remdamasi ypatingu *Priešaušrio vieškelius* rašančios sąmonės intensyvumu, autorė daro išvadą, kad tokie archetipų, mitų ir ritualų apsimaišimai romane „negali būti atėję iš kur

nors kitur, tik iš kolektyvinės sąmonės“ (43). Radzevičiaus romane, pasak Pociūtės, „ypatingąją dimensiją – mitų ir archetipų lygmenį, lemia tai, kad romanas tam tikra prasme yra Radzevičiaus savianalizė“ (61). Kritikė atkreipia dėmesį, kad Radzevičiaus romane gausu epizodų, kuriais pasakotojas reiškia nepasitenkinimą savo kuriamu kūriniu. Kritikė teigia, kad tokia situacija rodo, kad tuomet, kai savo galia ima reikštis archetipas, individualios būties unikalumas užgožiamas, kartu sustiprėja ir *ego* ambicijos į išskirtinumą. Tokią situaciją įvardija *ego infliacijos* (savęs suabsoliutinimo) terminu. Archetipo sušvitimo momentuose prarandamas individualumas, ir subjektas krenta į pesimizmą: „kai archetipas susiliečia su *ego*, jo poveikis nebūtinai yra kaip stabilizuojančio arba teigiamą poveikį darančio veiksnio, dažnai yra priešingai, ypač kai individas negali jo susieti su savo tapatybe arba socialiniu įvaizdžiu“ (91).

Interpretacija atrodo išsami ir įtaigi. Tačiau daug kur kyla noras diskutuoti arba bent prašyti išsamesnio idėjų pagrindimo. Ar tai, kad romanas yra autobiografiškas ir pasižymi tokiu energijos krūviu, kuris yra per didelis rašančiam subjektui, ir galiausiai jis, praradęs kalbos kontrolę, ima impulsyviai klykti, nepriartėja prie kūrybos kaip neurozės išraiškos? Jungas į pernelyg autobiografiškus kūrinius žvelgė kaip į neurozę, nes juose siekiama tik išrėkti savo neviltį. Reikia pripažinti, kad Radzevičiaus romanas yra labai asmeniškasis. Tai solipsistinėje erdvėje užsidariusio subjekto savirefleksija. Kalba jam – ne bendrumo garantas, o individualumo traukimas kultūrinių šampū svoriu. Ten, kur sunyksta individualumas, šiam subjektui prasideda frustracija. Todėl kyla klausimas: ar analizuojant neurozės bruožų turintį rašymą nevertėtų analizę „padaryti“ šiek tiek problemiškesnę ir aptarti, kaip būtų galima pajusti ribą tarp archetipo ir melancholiško subjekto kuriamo asmenišką vaizdinio?

Kadangi ši skirtis lieka neaptarta, skaitant *Psichės istorijas* kyla dvejonės, ar visada motyvuota archetipų analizė. Tuo ypač imi abejoti, kai filme *Titanikas* mylimai moteriai padovanotą širdelės formos medalioną kritikė analizuoja kaip amžinos meilės, o rožė Čepaitės romane – kaip nemirtingumo ir dieviškumo archetipą (237).

Jungas aiškiai akcentuoja skirtį tarp archetipo ir sąmoningo simbolio vaizdavimo. Apie archetipą jis kalba tada, kai skaitymo akte įvaizdis pasirodo kaip *instinktyvi linkmė*, kuri ateina iš rašančiojo prigimties, o ne erudicijos, t. y. iš kolektyvinės sąmonės, o ne iš sąmoningai kontroliuojamos kultūrinės atminties. Susidaro įspūdis, kad *Psichės istorijose* šis

pagrindinis archetipų analizės pavojus sprendžiamas pernelyg paprastai: įvaizdžiai, kuriuos autorė jau yra radusi Jungo ir jo pasekėjų tekstuose, jai atrodo kaip archetipai, o kolektyvinės sąmonės apsisireiškimas individualizuotais vaizdiniais, jos įsitikinimu, galimas visur, kur reiškiasi autoriaus savianalizė.

Sunku ginčytis, kad Radzevičiaus savianalizės atveju iš tiesų susiduriame su *instinktyvia linkme*. Nors jo romaną norisi vadinti neuroze, bet reikia pripažinti, kad jame susiduriame su galingu energijos srautu, kurį labai intensyviai generuoja ne tik sąmonė, bet ir pasąmonė. Šiuo atveju kolektyvinės sąmonės apsisireiškimo analizė atrodytų pagrįsta. Vis tik dviprasmiškumo jausmą palieka dažnai vartojami žodžiai *atvaizdavimas*, *atspindėjimas*, *rekonstrukcija*, kurie toliau skaitant vis labiau atrodo ne kaip atsitiktiniai pasikartojimai, bet kaip pamatinės analitinės kategorijos.

Pirmame skyriuje nuostabą kelia Radzevičiaus ir amerikiečių rašytojo Hermano Melville'o gretinimas. Remdamasi vos keliais biografiniais faktais (abu autoriai, nors ir skirtingais laikotarpiais – vienas XIX a. pabaigoje, kitas XIX a. pabaigoje, – gyveno pereinamuoju socialiniu etapu, patyrė daug skaudžių išgyvenimų), analitikė ima gretinti šiuos gana skirtingus autorius: „Lyginant Radzevičiaus ir kitu laiku bei kitoje geografinėje erdvėje gyvenusiu rašytojo Melville'o gyvenimo kelią, su nuostaba tenka pripažinti, kad toks lyginimas psichologiškai pagrįstas“ (31). Atrodo, Pociūtė knygoje lygina netgi ne tekstus, o gyvenimus. Drąsi, vos keliais biografijos ženklais paremta psichikos panašumo diagnozė, atrodo lengvabūdiškai. Nebreždama skirties tarp gyvenimo ir teksto, autorė ir literatūrą traktuoja kaip psichiką atspindintį veidrodį: „Taikant psichanalitinį vertinimą literatūrai, teorinės psichanalizės nuostatos ir praktinės išvalgos laikomos pagrindu, leidžiančiu analizuoti literatūrinę medžiagą laikant ją individualios psichikos reiškimosi dalimi. Svarbiausia šiuo atveju – autentiškų psichikos procesų atspindėjimas“ (127). Jeigu skaitant pirmąjį knygos skyrių bandymus priešintis tokiam metafiziniam rašto ignoravimui dar slopina paties Radzevičiaus tekstų daugiaplotmiškumas, tai kituose skyriuose toks priešinimasis tik auga.

Urnevičiūtės romano *Leona* aptarime aptinkamas analogiškas kritinės įsitikinimas, kad į rašančio subjekto psichiką ji geba pažvelgti ne per tekstą, o tiesiogiai: „Meninio teksto formavimo požiūriu šis alegorinis vaizdas neišradingas [*savęs ieškojimas žvelgiant į paveikslą* – M. G.]

moderniosios literatūros kontekste net nemeniškas <...> Urnevičiūtės literatūrinė kūryba pasižymi tuo, kas aprėpiama įvardijimu 'autentiška' (162). Autorė imasi ne literatūros kritikės, bet psichoterapeutės vaidmens. „Autentiškumas“ tampa savotišku burtazodžiu, kuris pats savaime turėtų pagrįsti visą analizę. Skyriuje apie *Leoną* patraukia išsami moteriškosios problematikos analizė, sovietmečio visuomenės, seksualumo, santykių su vyrais įtakų moters savipratai apmąstymai. Vis tik ji būtų daug simpatiškesnė ir įtaigesnė, jei autorė aktualizuoūtų psichikos reprezentavimo literatūroje problemą. Ar apskritai įmanoma autentiškumo rekonstrukcija, ypač tada, kai kalbama apie tai, kas mums yra tik vienas pasakojimų (autorius gyvenimas, sovietmetis)? Pareiškimai, jog „taikant psichoanalitinės analizės principus įmanoma rekonstruoti tas kolektyvinės sąmonės ir sąmonės duotybes, kurios yra talentingos rašytojos individualios kūrybinės raiškos šaltiniai“ (162), patys savaime dar nieko nesako. Aklas *autentiškumo atspindėjimo* ir *duotybių rekonstravimo* postulavimas kelia metodo taikymo primityvumo įspūdį.

Radzevičiaus atveju subjektyvios psichikos dinamikos analizė dar atrodytų pagrįsta ne tik dėl meninės įtaigos, bet ir dėl gausios biografinės medžiagos (tiek intymios išpažintys dienoraščiuose, tiek atviri žmonos prisiminimai). Psichologiniu požiūriu analizuoti kūrinius autorių, kurie nėra išviešinę tiek daug biografinės medžiagos, daug problemiščiau, nes apskritai lieka neaišku, kiek analitiko subjektyvios prielaidos yra pagrįstos ir kuo jos pagrįstos. Gal tik asmeninėmis spekuliacijomis? Jungas turbūt atsakytų, kad tokias prielaidos pirmiausia pagrindžia rašytojo kūrybiškumas, kuris psichikos dinamiką geba taip subtiliai transformuoti į kalbos materiją, kad joje iš asmeninių vaizdinių subtiliai prisiskleidžia bendražmogiški kolektyvinės sąmonės vaizdiniai. *Psichės istorijų* autorė, nors sekdamą Jungo perspektyva, literatūros kūrinio meniškumo nelaiko svariausiu archetipų analizės pagrindimo kriterijumi.

Aktualizuodama *namų netekimo* traumą Kalinauskaitės kūryboje, Pociūtė perspėja, kad, norint suprasti rašytojos kūrinius, reikia atsiriboti „nuo teksto kruopščiai nuglaistyto estetinio paviršiaus“ (165), nes tik tokiu atveju galima „nustatyti, ar trauminių išgyvenimų situacijoje kūrybinis procesas nesikerta su tiesioginio emocijų išsiliejimo būtinybe?“ (ten pat). Tai, už ką girinama Kalinauskaitė, stilius yra įvertinamas kaip tas rašančios individualybės sluoksnis, kurį reikia sunaikinti: „viena iš grėsmių savasčiai yra kaip tik tas dominuojantis kultūrinio teksto absoliutiz-

mas, kuri autorė sąmoningai mėgina sureikšminti. Kai tekstas pernelyg prisodrintas vaizdinių ir aliuzijų, gali sustingti pati realybė, analitinės psichologijos požiūriu virsdama tikru *superego* pseudotekstu“ (186). Patvirtinama nuojauta, kad *Psichės istorijose* apskritai ignoruojama kalbos kaip patirties mediatoriaus problematika literatūros suvokimo akte. Atrodo, autorei artimesni tie kūriniai, kurie, jos žodžiais tariant, „estetškai silpni“, nes, neturėdami savo stiliaus, ne taip iškraipo patirtį ir palengvina psichikos rekonstrukciją.

Estetinio vertinimo perspektyvoje Šerelytės romanas *Mėlynbarzdžio vaikai*, pasak Pociūtės, yra silpnas: „visų romano lygmenų pasikartojimai, variacijos, vienodumas kelia įtarimą, kad tai meninė nesėkmė. Knyga būtų chaotiška, pasakojimo nebūtų įmanoma sekti, jei jis nebūtų gana mechaniškai suskirstytas į ‘balsus’“ (189). Dėmesį į jį verta kreipti tik dėl to, kad jis turi pretenzijų į autobiografinį pasakojimą. Atlikusi analizę autorė daro išvadą, kad romanas „yra pačios autorės *ego* pastangos uždaryti psichozę meninio teksto vaizdiniuose“ (198).

Išvados kelia nemažai klausimų: ar romano silpnumas, mechaniškas kompozicijos kūrimas nesuponuoja, kad individualiai savasčiai apsireikšti autorė kalbos nesurado? Ar tokiu atveju psichologinė analizė nėra tik asmeninių interpretatoriaus prielaidų generavimas, o ir pats Mėlynbarzdžio įvaizdis yra ne tiek archetipas, kiek madingas kultūrinis dirbinys? Ar bandymas aktualizuoti archetipinę mechaniškai realizuoto įvaizdžio prasmę nėra pasmerktas atkartoti tai, kas jau apie šį mitą ne kartą buvo sakyta?

Panašios mintys kyla ir skaitant Černiauskaitės bei Čepaitės romanų interpretacijas. Černiauskaitės *Benedikto slenksčiai*, Pociūtės teigimu, aktualus dėl žmogaus augimo vaizdavimo: aktualizuojami jauno žmogaus individuacijos procesas, *anima* ir *animus* archetipų raiška. Populiariajai literatūrai priskirtina Čepaitės *Moters istorija* priešingai – dėl stiprių kolektyvinės sąmonės apraiškų, ypač atviro moters seksualumo vaizdavimo: daugiausia dėmesio skiriamo moters seksualumo (*anima*) raiškai ir *animus* (vyriškųjų identifikacijų) analizei. Prieš imdamasi šių tekstų analizės, Pociūtė akcentuoja, kad menine prasme minėti romanai nėra stiprūs ir vis apgina save: „psichoanalitinio literatūros vertinimo centre gali atsидurti nebūtinai tai, kas kūrinyje meniškiausia arba reikšminga realybės perkūrimo prasme“ (205). Po tokių komentarų kyla noras autorę kaltinti metodo absoliutiniu ir literatūros pasisavinimu jo naudai.

Dažnas įspūdis, kad analitikė pati papildo nagrinėjamus personažus, jų psichiką konstruoja ne pagal teksto vidinę logiką, o iš savo asmeninės egzistencinės ir intelektualinės patirties.

Teksto pasisavinimo ženklų justai ir paskutiniame skyriuje, kuriame analizuojamas Ivanauskaitės romanas *Miegančių drugelių tvirtovė*. Kritikę čia ypač patraukia mirties tematika. Lygindama romano autorės dienoraščius ir mirties refleksijas įvairiuose jos tekstuose Pociūtė bando rekonstruoti, kaip pati Ivanauskaitė išgyveno mirtį. Pasak jos, „skausmingai artėjančios mirties išgyvenimo būsenos ne perteikiamos meniniu tekstu, bet papildomai meniniame tekste užkoduotos, išlaikant sudėtingą prasmų sistemą. Meninis tekstas savaime yra antrinė realybė, pirminės realybės deformavimas, bet šiame romane prasmės atsiveria ne išlaikant ženklo ir žyminio santykį, o formuojant metalygmenį, kurį galima aprėpti tik pasitelkiant psichoanalitinę interpretaciją“ (260). Mintis reikalaujanti gilesnio paaiškinimo. Neužtenka tik pareikšti, kad naudojamas metodas yra geresnis už visus kitus. Norėtusi, kad būtų bent bandoma leisti į diskusiją su kitais, „labiau ribotais“ metodais, nes nuolatinis savo teorinės prieigos išskirtinumo deklaravimas ima kelti įtarimų, kad tokiomis pretenzingomis frazėmis yra dangstomas būtent savo požiūrio ribotumas. O paskutiniame puslapyje pasirodžiusi citata, kad „Jungo raštai yra tas teorinis šaltinis, iš kurio sužinome, kad ruošimasis mirti yra ne gyvenimo pabaiga, o asmenybės tolesnė raida. Mirštantis ir savo mirtį sąmoningai (ir žinoma, sąsąmonė) išgyvenantis žmogus tebeapatiria individuacijos procesą“ (275) ima byloti apie egocentrišką savos perspektyvos privilegijavimą. Vargu ar Jungas yra tas pirminis šaltinis, iš kurio sužinome apie mirtį kaip apie individuacijos tąsą. Jos greičiau paties psichoanalitiko yra perimtos iš religinių raštų. Žinant Ivanauskaitės sąsajas su reinkarnaciją išpažįstančiu budizmu, tokia išvalga neatrodo nei radikali, nei itin novatoriška.

Taikydama Jungo teorijos požiūrį į mirtį *Miegančių drugelių tvirtovės* interpretacijoje, kritikė akcentuoja jo naujumą ir išskirtinumą, tačiau daromos išvados to neparodo: „Romanas išplečia mirties įvaizdžių, vaizdinių ir sampratos lauką. Tai nebe lietuvių kultūrai buvusio būdingo romantinio požiūrio į mirtį plėtojimas, kai nebejaudinančiais įvaizdžiais buvo ‘apkaišomas’ kalbėjimas apie susiliejamą su gamta, viskas prasidėdavo ir baigdavosi poetiniais įvaizdžiais pagrįstu panteizmu. Ivanauskaitė sukuria ir vėl uždengia nežmonišką mirties veidą“ (275). Analitikė

per daug aplaidžiai žvelgia į lietuvių literatūros tradiciją, pasilieka XX a. pradžios kontekstuose ir ignoroja mirties raiškos įvairovę šiandieninėje literatūroje.

Psichės istorijų autorės įsitikinimas, kad jos metodas leidžia pasakyti tai, kas dar nėra pasakyta, ją paklaidina novatoriškumo iliuzijoje. Dėl to, kad Ivanauskaitė autentiškai ir giliai išgyveno mirtį, ginčytis sunku. Kiekvieno subjekto patirtis ribinių situacijų akivaizdoje yra autentiška ir unikali. Tiek Šerelytė, tiek Černiauskaitė, tiek Čepaitė, tiek Ivanauskaitė pasaulį patiria savitai, autentiškai. Tačiau literatūroje mes neišvengiamai susiduriame su raiškos problema. Ar tikrai, kaip justai skaitant *Psichės istorijas*, bet kuriame bent kiek autobiografiškame tekste neišvengiamai peržengiamas subjektyvumas ir praskleidžiama kolektyvinė sąmonė?

Archetipų raišką literatūroje vertindami kaip *instinktyvią linkmę*, mes negalime ignoruoti autoriaus gebėjimo valdyti kalbą ir konstruoti meninę teksto įtaigą. Neišbaigta kompozicija, silpnas stilius, šabloniškas kalbėjimas mums kalba apie neišlaisvintą kūrybiškumą, kuris, jungiškai kalbant, egzistencijai reikšti energijos semiasi ne tiek iš prigimties (kolektyvinės sąmonės), kiek iš savo knyginės patirties, kuri šablonus ir stereotipus siekia demonstruoti kaip archetipus. Jeigu suvokėjas jaučia turinio ir raiškos vienovės trūkumą, ar tai nėra signalas atsargiau kalbėti apie kolektyvinę sąmonę žadinančią energiją? Gal tai, kas tokiuose kūriniuose sužavi savo bendražmogiškumu, ateina ne iš kolektyvinės sąmonės, o tiesiog yra įrašyta sąmonę suformavusios humanistinės kultūros?

Be abejo, „teksto kokybės“ ar „teksto gylis“ yra subjektyvios vertinimo kategorijos, jos visada bloškia į nesibaigiančius metafizinius klajojimus. Daug aktualesnis čia kitas aspektas – skirčių tarp skaitytojo–personažo–rašytojo ignoravimas. Skaitant nuolat norisi klausti: ar tikrai autorė tiki, kad įmanomas toks suvokėjo žvilgsnis, kuris per patirtį medijuojančią literatūrinę kalbą iškart persikeltų į kito subjekto psichiką?

Neatsakingas reprezentacijos problemos ignoravimas *Psichės istorijose* primena objektyvizmą ir psychologizmą persmelktą metafizinį mąstymą, kuris kalboje matydamas tik kito sielos reprezentacijos įrankį, susikuria sau palankią terpę pasisavinti *kita*. Tam, kad galėtume kalbėti apie *kito* psichikos autentišką, reikėtų tiesioginio pokalbio tarp paciento ir psichoterapeuto. Tiesa, ir šiuo atveju psichika pasireiškia per kalbą ir priklauso nuo jos reiškimosi galių, o tai apskritai verčia abejoti *kito* rekonstravimo galimybe. Literatūroje komunikacija – dar keblesnė. Ka-

dangi čia kalba nėra valdoma kalbančiojo intonacijų, kūno kalbos, o pokalbio negali pakreipti analitiko klausimai, drąsiai deklaruodami *rekonstrukciją* ar *atspindėjimą* rizikuojame *kito* tapatybę projektuoti pagal savo pačių atvaizdą. Šiuolaikinė psichoanalizė be kalbos filosofijos sunkiai įsivaizduojama. Gyvename postmodernioje įvairovėje, todėl kiekvienas diskursas, įsitraukdamas į pokalbį, turi jausti konteksto pulsą ir atkreipti dėmesį į tai, kas jam oponuoja ar gali oponuoti. Jungo psichoanalizė Lietuvoje nėra plačiau taikyta, tačiau postmodernios kalbos ar reprezentacijos problemos Lietuvos humanitariniuose moksluose nėra naujiena, todėl tiesioginio persikėlimo į tekstą apsirėišiančio *kito* psichiką deklaravimas reikalautų bent jau bandymų diskutuoti su tokia perspektyvai oponuojančia pozicija.

Psichės istorijos palieka nemažai atvirų klausimų, bet reikia pripažinti, kad ši knyga – svarbi. Pagaliau galime kalbėti apie rimtesnius bandymus kurti psichoanalitinių lietuvių literatūros studijų diskursą. Nedaug mūsų literatūros kritikų taip aiškiai deklaruoja savo priklausomybę vienam metodui, o dar mažiau pateikia praktinio metodo taikymo medžiagos. Knygos iškelti klausimai sukuria puikų kontekstą literatūrologinei polemikai, kurios taip trūksta Lietuvos akademinėje terpėje. Ši recenzija – tai vienas bandymų įsitraukti į interpretacijų konfliktų lauką, tikintis, kad kuriamas polemiskis diskursas ir toliau plėsis.

NUORODOS:

¹ Jacques Derrida, *Apie gramatologiją*, Vilnius: Baltos lankos, 2006, p. 212.

² Čia ir toliau tekste cituojant recenzuojamąją knygą, skliaustuose nurodomas tik jos puslapis.